

Małgorzata Rogowska, Iwona Potoczna, Anna Mempel-Śnieżyk

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

PRZEKSZTAŁCENIA LOKALNEGO POTENCJAŁU ROZWOJOWEGO WE WROCŁAWSKIM OBSZARZE METROPOLITALNYM NA PRZEŁOMIE WIEKÓW

1. Wstęp

We współczesnych realiach występują nowe zjawiska i procesy będące wynikiem przyspieszonego postępu cywilizacyjnego, których efektem są zmiany w podejściu do procesu społeczno-gospodarczego [2, s. 60]. Istotnym zjawiskiem, które towarzyszy zachodzącym przemianom, jest kształtowanie się nowych układów przestrzennych. Dotychczasowe formy, takie jak aglomeracja czy konurbacja, są zastępowane przez magalopolis czy obszar metropolitalny. Obszar metropolitalny staje się głównym, wielofunkcyjnym ośrodkiem danego regionu, w którym skupiają się funkcje wyższego rzędu: ekonomiczne, polityczne, naukowe i kulturalne. Charakteryzować się on powinien wysoką jakością usług, instytucji i wyposażenia materialnego, wysokim potencjałem innowacyjnym w zakresie kulturalnym, silnymi wewnętrznymi więzami współpracy gospodarczej, społecznej i instytucjonalnej, intensywnymi połączeniami z innymi metropoliami krajowymi i zagranicznymi, możliwymi dzięki dobremu z nimi skomunikowaniu, wyjątkowością i specyfiką miejsca i jego atrakcyjnością nie tylko w skali kraju, ale i w skali międzynarodowej [10]. W aktualizowanej Koncepcji zagospodarowania przestrzennego kraju Wrocławski Obszar Metropolitalny (WOM) uznany został za jeden z pięciu zidentyfikowanych w Polsce. Według zaleceń Wrocławskiego Biura Urbanistycznego przyjmuje się, że Wrocławski Obszar Metropolitalny tworzą powiaty: milicki, oleśnicki, oławski, średzki, strze-

liński, trzebnicki, wołowski, wrocławski ziemski i miasto Wrocław. Zgodnie z zaleceniami zawartymi w Strategii integracji gospodarczo-przestrzennej aglomeracji wrocławskiej przyjmuje się, że obszar metropolitalny Wrocławia tworzą powiaty: oleśnicki, oławski, średzki, trzebnicki, wołowski, wrocławski ziemski oraz miasto na prawach powiatu Wrocław.

W ostatnich latach obserwuje się silne oddziaływanie metropolii wrocławskiej na otaczające ją tereny. Zaczęła ona skupiać główne funkcje wyższego rzędu: ekonomiczne, naukowe i kulturalne w regionie Dolnego Śląska. Następowало kumulowanie się (zagęszczanie) działalności gospodarczo-społecznej wokół aktywnego gospodarczo ośrodka miejskiego. Natomiast wraz z oddalaniem się od Wrocławia zauważyć można było rozrzedzanie działalności, co powoduje potęgowanie się zjawiska polaryzacji, wywołane przez zaistnienie zjawiska dyfuzji innowacji oraz dodatkowo anizotropizacją przestrzeni¹. Powoduje to nierównomierne rozwijanie się regionu na całym jego obszarze.

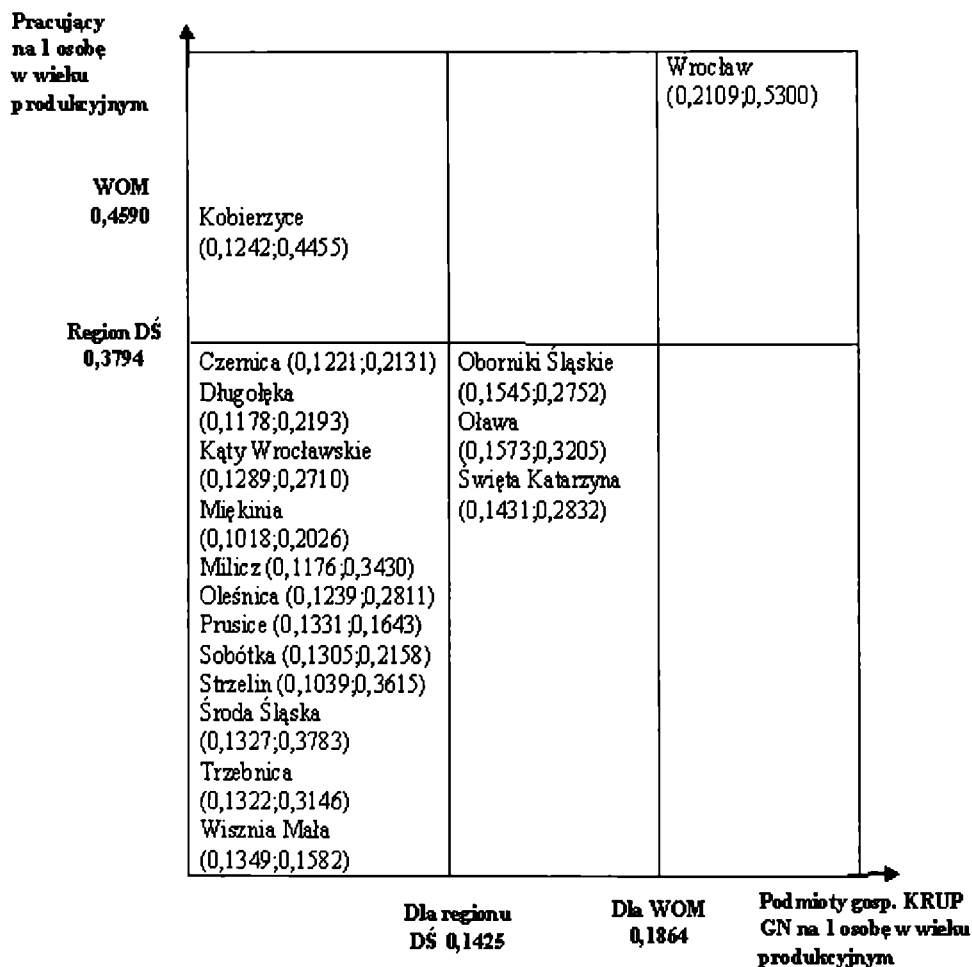
2. Przekształcenia na obszarze gmin zaliczanych do WOM w latach 1999-2004

Dokonując oceny zmian zachodzących na obszarze gmin zaliczanych do Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego, jako pierwszą wielkość, stanowiącą wyjście do dalszych rozważań, przyjęto zmiany w liczbie ludności. Na obszarze WOM od 2002 r., podobnie jak w całym regionie, zauważa się zmniejszanie liczby ludności. Ludność obszaru metropolitalnego w badanym okresie stanowiła ok. 31% ogółu ludności w województwie. Analizując zaś liczbę mieszkańców Wrocławia, zauważa się, że stanowią oni 22% ludności Dolnego Śląska i 69% ludności obszaru metropolitalnego. W latach 1999-2004 nastąpiło zmniejszenie liczby ludności w wieku produkcyjnym. Na przykład w roku 1999 ludność w okresie zdolności do pracy stanowiła 23% ogółu ludności w województwie i 21% ludności obszaru metropolitalnego, podczas gdy w roku 2004 odpowiednio wartości te dla WOM kształtowały się na poziomie 22 i 17%. Z kolei liczba ludności w wieku produkcyjnym wzrosła z 62 do 65% w województwie i z 63 do 66% we Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym.

Liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze KRUPGN REGON na jednego mieszkańca województwa dolnośląskiego, będącego w wieku produkcyjnym, wzrosła w badanych gminach położonych na terenie Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego oraz w regionie Dolnego Śląska, z wyjątkiem gminy Prusice. Z kolei analiza liczby pracujących na jednego mieszkańca województwa w wieku produkcyjnym pokazała, że wzrosła w 2004 r. w porównaniu z rokiem 1999 jedynie w gminach Oława, Miękinia, Kąty Wrocławskie i Kobierzyce, a na pozostałym obszarze uległa zmniejszeniu.

¹ Szerzej [1].

Powyższe dane można przedstawić w postaci graficznej, która umożliwi porównanie zmian na obszarze metropolitalnym Wrocławia oraz w regionie Dolnego Śląska. Zauważyć można, że zarówno liczba podmiotów gospodarczych na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym, jak i liczba pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym jest niższa w skali województwa dolnośląskiego niż na Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym. Na rys. 1 zaprezentowane są odpowiednie wartości zarejestrowane w dniu 31 grudnia 1999 r.

Rys. 1. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze KRUPGN REGON na 1 mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym w porównaniu z pracującymi na 1 mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym wybranych gmin Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego oraz regionu Dolnego Śląska w 1999 r. (stan w dniu 31 grudnia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [4].

Najbardziej rozwinięty pod względem badanych cech w 1999 r. był Wrocław. Powyżej wartości odpowiadającej regionowi w odniesieniu do podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w KRUPGN REGON ukształtowały się gminy: Oborniki Śląskie, Oława i Święta Katarzyna, a w odniesieniu do liczby pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym jedynie gmina Kobierzyce. W następnym roku sytuacja kształtowała się identycznie jak w roku 1999. W 2001 r. gmina Kobierzyce przekroczyła wielkość odpowiadającą liczbie pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym na Wrocławskim Obszarze Metropolitalnym, a pozostałe gminy utrzymały pozycję z poprzedniego roku.

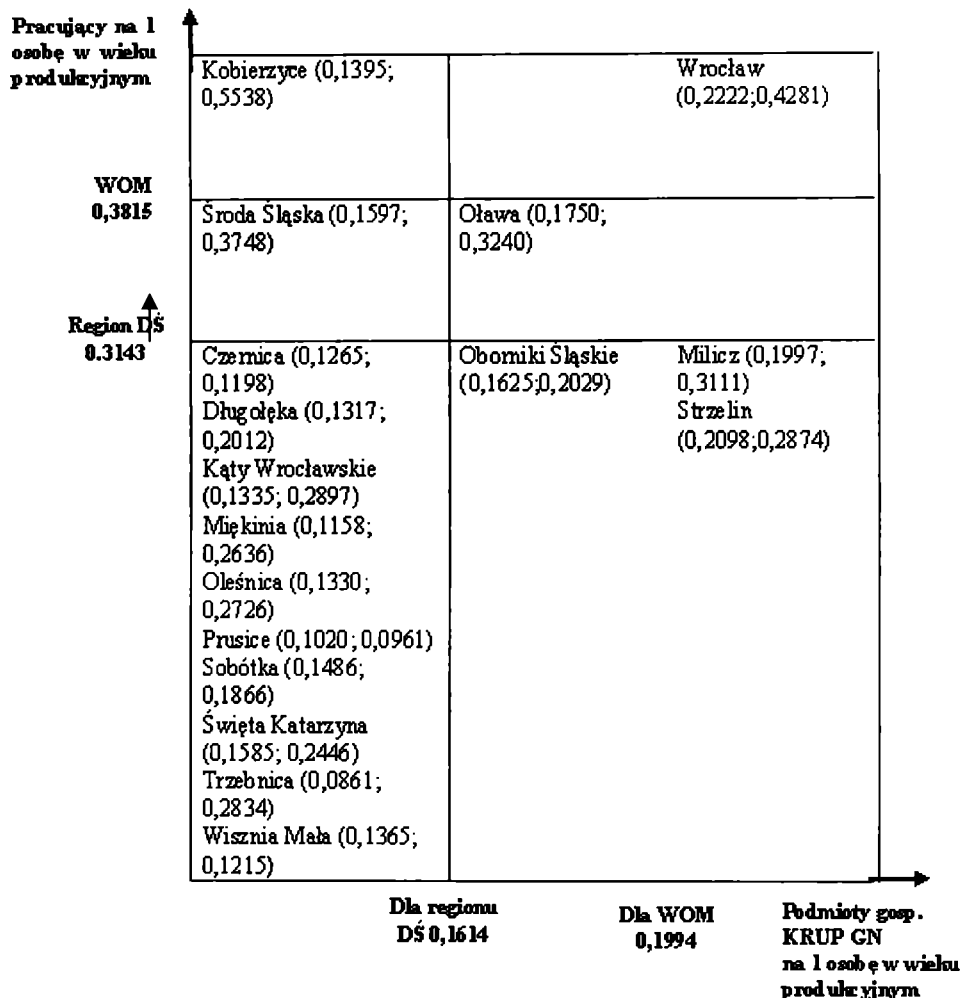
W roku 2002 poza Wrocławiem żadna gmina nie przekroczyła wielkości odpowiadającej WOM w odniesieniu do przedsiębiorstw zarejestrowanych w KRUPGN REGON na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym, wszystkie poza metropolią odnotowały wartość poniżej regionalnej. Zmiany zauważyć można było w odniesieniu do liczby pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym, bo w tym wypadku powyżej wartości dla WOM nadal kształtowała się jedynie gmina Kobierzyce, ale powyżej wartości dla regionu, a poniżej WOM znalazły się gminy: Środa Śląska, Oława i Milicz.

W 2003 r. do Kobierzyc dołączył Strzelin. Oława wysunęła się poza wartości obu cech powyżej regionalnych. Jedynie gmina Środa Śląska miała liczbę pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym powyżej wartości dla regionu, a poniżej WOM. Oborniki Śląskie cechowały się liczbą podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze KRUPGN REGON powyżej wartości dla regionu, a poniżej WOM i o mniejszej niż w regionie liczbie pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym.

Na rys. 2 przedstawiono graficzne ujęcie badanych cech według stanu na dzień 31 grudnia 2004 r.

Zauważyć tutaj można, że sytuacja kształtuje się identycznie jak w roku 2003 we wszystkich gminach z wyjątkiem Milicza i Strzelina. W gminie Milicz wzrosła liczba podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w KRUPGN REGON na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym powyżej wartości dla WOM, podobnie jak w gminie Strzelin, w której w roku 2004 liczba pracujących na jednego mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym nie przekroczyła tym razem wartości odpowiadającej regionowi.

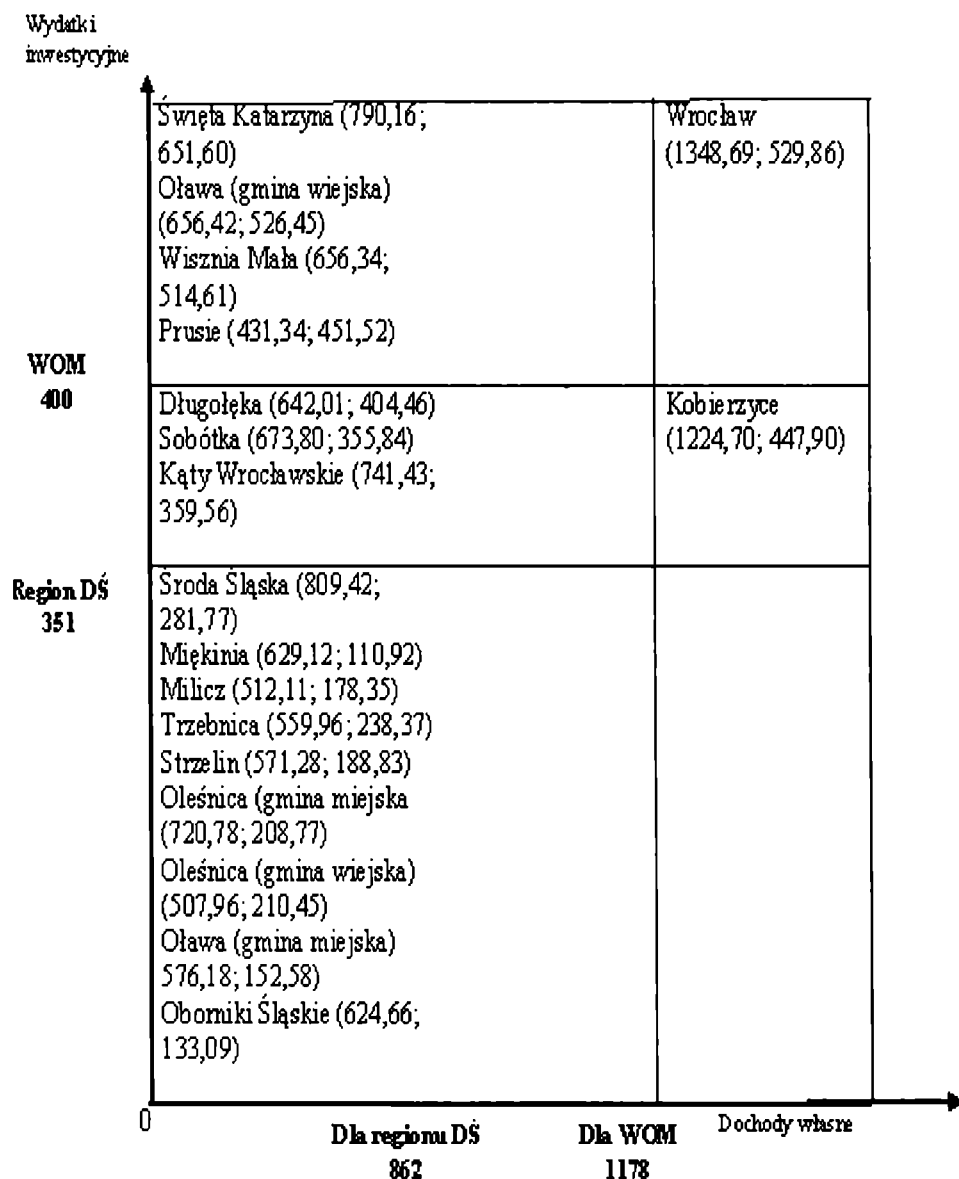
Na obszarze metropolitalnym Wrocławia obserwujemy zatem rozlewanie się działalności poza metropolię. Z analizy wykresów wynika, że działalność gospodarcza rozprzestrzenia się na cały obszar, umożliwiając jego dalszy rozwój.

Rys. 2. Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze KRUPGN REGON na 1 mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym w porównaniu z pracującymi na 1 mieszkańca regionu w wieku produkcyjnym wybranych gmin Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego oraz regionu Dolnego Śląska w 2004 r. (stan w dniu 31 grudnia)

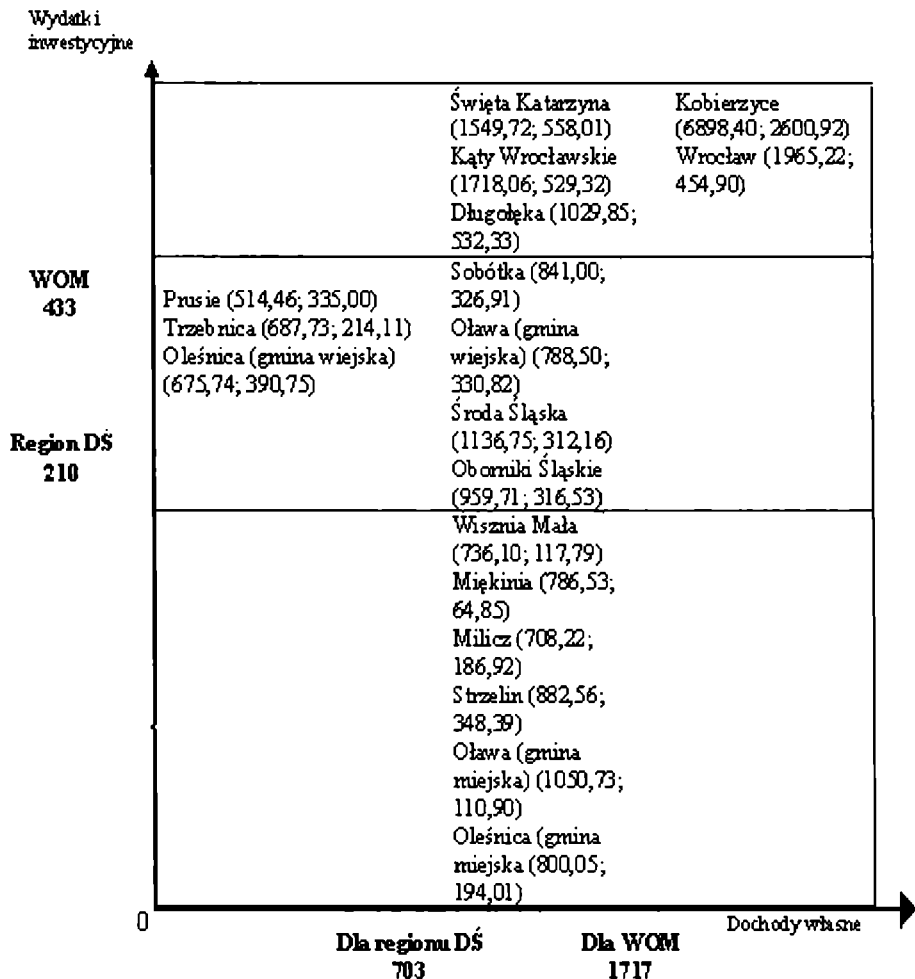
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [9].

Kolejnymi cechami poddanymi badaniom były dochody własne oraz wydatki inwestycyjne w wybranych gminach na terenie Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego oraz w regionie Dolnego Śląska. Odpowiednie dane statystyczne prezentują rys. 3 i 4.

Rys. 3. Dochody własne i wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca wybranych gmin Dolnego Śląska w porównaniu z dochodami własnymi i wydatkami inwestycyjnymi WOM na 1 mieszkańca oraz dochodami własnymi i wydatkami inwestycyjnymi dla regionu Dolny Śląsk na 1 mieszkańca w 2000 r. w tys. zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [5].

Rys. 4. Dochody własne i wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca wybranych gmin Dolnego Śląska w porównaniu z dochodami własnymi i wydatkami inwestycyjnymi WOM na 1 mieszkańca oraz dochodami własnymi i wydatkami inwestycyjnymi dla regionu Dolny Śląsk na 1 mieszkańca w 2004 r. w tys. zł.

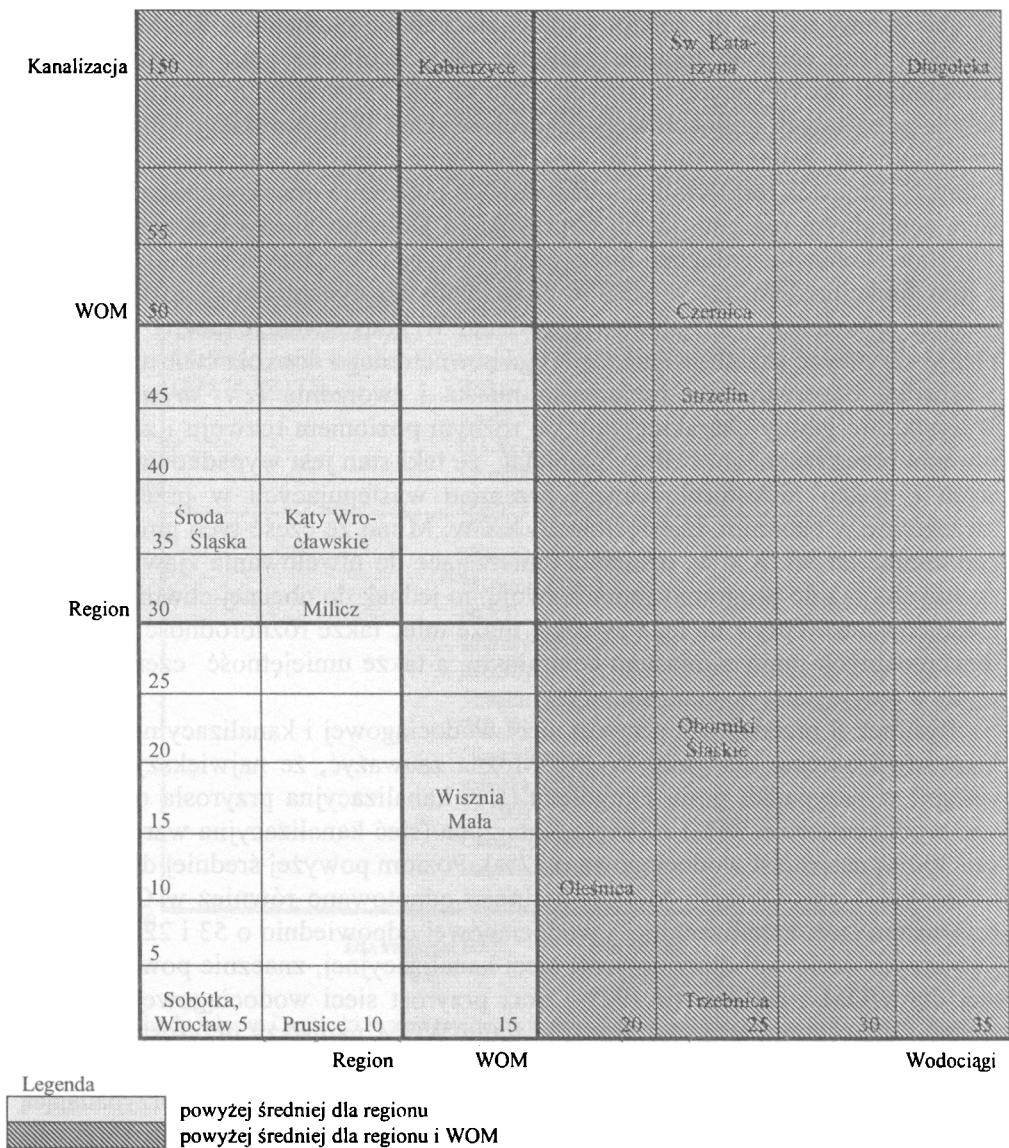
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [9].

Porównując dane z roku 2004 z danymi z 2000 r., można zauważyć, iż większość gmin zmieniła swe położenie względem dochodów własnych i wydatków inwestycyjnych w województwie dolnośląskim. Dochody własne i wydatki inwestycyjne przypadające na jednego mieszkańca w gminach WOM przekroczyły analogiczne wielkości przypadające dla całego regionu. Największe wartości w tej grupie w dalszym ciągu mają gminy Kobierzyce i Wrocław. Wynika to z tego,

że obie gminy należą do najlepiej rozwijających się elementów WOM. Ponadto Wrocław jako centrum regionu znajduje się w czołówce gmin o najwyższych parametrach decydujących o rozwoju. Istotne jest spostrzeżenie zmian, jakie zaszły w pozostałych gminach wchodzących w skład Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego. Należy zauważyć, że o poziomie rozwoju oraz pozycji poszczególnych jednostek terytorialnych decydowało położenie oraz komunikacja z miastem centralnym regionu, jakim w przypadku Dolnego Śląska jest niewątpliwie Wrocław. Jednostki położone bliżej centrum były w większym stopniu związane z nim funkcjonalnie, co w efekcie prowadziło do dynamiczniej postępującego procesu urbanizacji i ich uprzemysłowienia. W konsekwencji można było również obserwować kształtowanie się kręgu zewnętrznego dookoła centrum. W tym przypadku obserwuje się rozlewania miasta i tworzenia tzw. *urban sprawl*. Wszystkie te gminy charakteryzują się różnym poziomem rozwoju i zagospodarowania przestrzennego. Należy pamiętać, że taki stan jest wypadkową żywiołowych i często niekontrolowanych przemian występujących w przeszłości, a szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu XX w. Mimo że część tych gmin podjęła pod koniec lat 90. XX w. działania zmierzające do niwelowania zjawisk niekorzystnych oraz do programowania rozwoju, to jednak do obecnej chwili efekty są zróżnicowane. Wpływ na taką sytuację może mieć także różnorodność powiązań funkcjonalnych gmin z miastem centralnym, a także umiejętność czerpania korzyści z przylegania do centrum.

Rysunek 5 przedstawia przyrost sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w analizowanym okresie dla gmin WOM. Można zauważyć, że największy przyrost nastąpił w przypadku gmin Długołęka (sieć kanalizacyjna przyrosła o 600%, a sieć wodociągowa o 36%) i Święta Katarzyna (sieć kanalizacyjna wzrosła o ponad 300%, natomiast wodociągowa o 22%). Poziom powyżej średniej dla regionu i Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego odnotowano również w Czernicy z przyrostem sieci kanalizacyjnej i wodociągowej odpowiednio o 53 i 22%. Gminę Kobierzyce cechował duży przyrost sieci kanalizacyjnej, znacznie powyżej średniej dla WOM i regionu (o 192%) oraz przyrost sieci wodociągowej powyżej średniej dla regionu (o 14%). Spośród gmin WOM najniższy przyrost obu sieci nastąpił we Wrocławiu i w Sobótce.

Biorąc pod uwagę długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej przypadającą na 1 km² powierzchni w roku 2004, należy stwierdzić, że wskaźnik ten był najwyższy w przypadku Świętej Katarzyny i Czernicy w odniesieniu do obu sieci, co potwierdza powyższe spostrzeżenia. Wysoki wskaźnik, świadczący o stosunkowo dużym nasyceniu siecią infrastrukturalną (wodociągową), mają również gminy Kąty Wrocławskie, Długołęka, Kobierzyce, Trzebnica, Oborniki Śląskie i gmina Sobótka, która, co widać na rys. 5, charakteryzowała się jednak najmniejszym przyrostem sieci w ciągu analizowanych 6 lat. Gmina Sobótka posiada również dość duży wskaźnik nasycenia siecią kanalizacyjną (0,57).

Rys. 5. Przyrost sieci wodociągowej i kanalizacyjnej gmin WOM w latach 1999-2004 na tle średniego przyrostu obu sieci dla regionu i WOM

Źródło: opracowanie własne na podstawie [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Tabela 1. Nasylenie siecią wodociagową i kanalizacyjną przypadające na 1 km² powierzchni w roku 2004

Wyszczególnienie	Sieć wodociągowa	Sieć kanalizacyjna
Kąty Wrocławskie	0,909091	0,153409
Sobótka	0,888889	0,57037
Św. Katarzyna	1,166667	0,455556
Czernica	1,416667	0,678571
Długoleka	0,802817	0,150235
Kobierzyce	1,127517	0,369128
Strzelin	0,719298	0,239766
Oleśnica	0,45679	0,012346
Milicz	0,383908	0,087356
Trzebnica	0,91	0,145
Prusice	0,575949	0,031646
Środa Śląska	0,506977	0,311628
Wisznia Mała	0,68932	0,116505
Oborniki Śląskie	0,850649	0,220779
Region	0,645027	0,31151

Źródło: opracowanie własne na podstawie [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

3. Podsumowanie rozważań

Podsumowując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że zmiany zachodzące na obszarze kształtującego się Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego są odzwierciedleniem procesów społeczno-gospodarczych zapoczątkowanych w ostatniej dekadzie XX w., których przejawem jest intensyfikacja działalności gospodarczej na obszarze dużych miast. Miasta te oddziałują na inne obszary, głównie te położone w bliskiej odległości, czego efektem jest tworzenie się obszarów metropolitalnych, których rdzeniem są duże ośrodki miejskie. W aglomeracji wrocławskiej można również wyodrębnić pasma osadnictwa, które zlokalizowane są dookoła Wrocławia. W paśmie tym wyodrębnić można także lokalne ośrodki, na podstawie których kształtowany jest związek między funkcjami lokalnymi spełnianymi przez nie na danym obszarze a funkcjami metropolitalnymi Wrocławia. W układzie tym dominuje bez wątpienia miasto Wrocław, które skupia 60% wszystkich mieszkańców aglomeracji.

Powyższe analizy wskazują na umacnianie się Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego – wskazuje na to wzrost znaczenia pozycji gmin okalających Wrocław według wybranych wskaźników. Badania przeprowadzone w latach 1999-2004 pokazują, iż większość gmin uzyskała wyniki powyżej średniej dla regionu czy też obszaru WOM. Szczególnie ważny jest dynamiczny rozwój takich gmin, jak Kobierzyce (co wynika głównie z położenia), Święta Katarzyna czy Kąty Wrocławskie.

Bliskość położenia ośrodka centralnego nie jest sama w sobie gwarantem rozwoju. O tym decyduje również umiejętność wykorzystania zlokalizowanego na obsza-

rze gminy potencjału rozwojowego, który może przybierać różnorodne formy (potencjał produkcyjno-usługowy, zasoby naturalne, zasoby ludzkie, kapitałowe itp.), a także korzyści płynących z funkcjonowania w bliskiej odległości od centrum.

Literatura

- [1] Domański R., *Zespoły sieci komunikacyjnych*, Prace Geograficzne IG PAN, tom 41, PWN, Warszawa, 1963.
- [2] Korenik S., *Dysproporcje w rozwoju regionów Polski – wybrane aspekty*, AE, Wrocław 2003.
- [3] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 1999 r.
- [4] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2000 r.
- [5] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2001 r.
- [6] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2002 r.
- [7] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2003 r.
- [8] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2004 r.
- [9] Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego z 2005 r.
- [10] www.urbanista.pl.

CHANGES IN LOCAL DEVELOPMENT POTENTIAL IN WROCLAW METROPOLITAN AREA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

The main aim of this article is to describe transformations in local development potential in Wrocław Metropolitan Area. In the last decade of the 20th century one can observe changes in special structures of local and regional units. Metropolises and their closest areas are becoming more important in regional development.

PROMĚNY MÍSTNÍHO ROZVOJOVÉHO POTENCIÁLU VE VRATISLAVSKÉ METROPOLITNÍ OBLASTI NA PŘELOMU STOLETÍ

Anotace

Hlavním cílem příspěvku bylo popsat změny v rozvojovém potenciálu Vratislavské metropolitní oblasti. V poslední dekádě 20. století lze pozorovat rozdíly v lokálních a regionálních strukturách regionu. Metropole a její okolí stále více podmiňují rozvoj regionu, ve kterém se nachází.

UMGESTALTUNG DES LOKALEN ENTWICKLUNGSPOTENTIALS IM BRESLAUER METROPOLITALGEBIET IM LAUFE DER JAHRHUNDERTE

Zusammenfassung

Das wichtigste Ziel dieses Artikels war die Bestimmung der Änderungen des Entwicklungspotentials im Breslauer Metropolitalgebiet. In der letzten Dekade des XX Jahrhunderts kann man Unterschiede in den lokalen und regionalen Strukturen der Region beobachten. Das Metropolitalgebiet sowie die daran angrenzenden Gebiete beeinflussen immer mehr die Entwicklung der Region, in der sie liegen.